

რელიგიური ნაკადის რამდენიმე მაგალითი ილია ჭავჭავაძის მხატვრულ მემკვიდრეობაში

სურმანიძე სოსლან

სსიპ წმ. ტბელ აბუსერისძის სახელობის ხიჭაურის სასწავლო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.58>

აბსტრაქტი. ილია ჭავჭავაძის მსოფლხედველობის საფუძველი სახარებაა. ეს ამკარად გამოიკვეთა მის მხატვრულ-პუბლიცისტურ მემკვიდრეობაში. სამართლიანად ამახვილებს ყურადღებას მკვლევარი აკაკი ბაქრაძე „ოთარაანთ ქვრივის“ მთავარი პერსონაჟის გიორგის ქრისტეშობის დღეს დაბადებისა და მისი სიცოცხლის ტრაგიკული დასასრულის შესახებ. გიორგი არის მსხვერპლი, რომელმაც თვალი უნდა აუხილოს წოდებრივ საფუძველზე დაქუცმაცებულ ერს; შეაგნებინოს ყველას, რომ თითოეულ ადამიანში ეძებოს „ცოცხალი ხატი ღირსებისა“.

წინამდებარე ნაშრომში მოკლედ გავამახვილებთ ყურადღებას წმინდა ილია მართლის შემოქმედებაში ქრისტიანული რელიგიის კვალზე. აქ ძირითადად გამოვიყენებთ პროფესორების გურამ ბახტაძისა და შოთა ჯიჯიეშვილის ერთობლივ მოხსენებას ილია მართლის შესახებ, რომელიც წარმოდგენილი იყო დიდაჭარაში, ანდრია პირველწოდებულისადმი მიძღვნილ კონფერენციაზე 2011 წელს მაისში.

გარდა ამისა მიმოვიხილავთ ილია ჭავჭავაძის მხატვრული შემოქმედებიდან რამდენიმე მაგალითს, რათა ვაჩვენოთ, რომ ილია მართლისათვის ქართველობა და ქრისტიანობა გადაჯაჭვულია ერთმანეთში და ისინი ერთურთის გარეშე ვერ წამოუდგენია.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნულობა, ქრისტიანობა, გადაჯაჭვულობა, მხატვრულობა, ავტოკეფალია, დამოუკიდებლობა, შემოქმედება.

„1987 წელს საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიის წმინდა სინოდმა წმინდანად შერაცხა დიდი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ილია ჭავჭავაძე. მას „წმინდა ილია მართალი“ ეწოდა. უზენაესი სიმაღლეს საღვთო წერილის მიხედვით არის ღმერთი. სიმაღლის მქადაგებელი, უპირველეს ყოვლისა, თვითონ უნდა იყოს მატარებელი სიმაღლისა, თვითონ უნდა ცხოვრობდეს ამ სიმაღლით“ (ბახტაძე, ჯიჯიეშვილი, 2011).

ილიამ იცოდა, დამოუკიდებლობის ბრძოლასა და ეროვნების შესანარჩუნებაში რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქრისტიანულ რწმენას, ამიტომაც სათავეში ჩაუდგა საქართველოს ეკლესიისათვის უკანონოდ წართმეული ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეს. მას სწამდა იმ ქვეყნისა, რომელიც ჯვარს ეცვა ჯვარცმული მაცხოვრისათვის, იმ ხალხის, რომელიც თავის მკერდზე დაუდგა ქრისტიანობას საყდარი, ქვად საკუთარი ძვლები იხმარა, კირად კი სისხლი, რომელსაც ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ შემოსვენ.

სადმართო წერილს ილია სიყრმეშივე ეზიარა. ყვარელში, მამისეულ სახლში, ჩინებულ ადგილზე ესვენა ძველი სახარება, რომელსაც კრძალვით ეხებოდნენ. გრიგოლ ყიფშიძის თქმით: ილიას თითქმის მოხუცებულობამდე შერჩა სიყვარული სადმართო წერილის

კითხვისა.... ილია იმ აზრს ადგა, რომ ქართულის ღრმა და ყოველმხრივ შესწავლისთვის აუცილებლად საჭიროა კითხვა საღმრთო წიგნებისა, ცოდნა ძველი ქართულისა; ქართულს ის შეისწავლის საფუძვლიანად, ვინც ხშირად კითხულობს საღვთო წერილის წიგნებს... იგი ხშირად კითხულობდა სახარება-სამოციქულოს და მოსმენაც უყვარდა ეკლესიაში მათის წაკითხვას: ისე აღდგომა არ გათენდებოდა, რომ განსაკუთრებული გულის ძველი არ აშლოდა და არ მოენდომობინა ეკლესიაში წასვლა, უფრო კი სახარების კითხვის მოსასმენად. ქვეყნის მოჭირნახულე მამა საღმრთო წერილით სუნთქავს და აზროვნებს, „გლახის ნაამბობში“ წერს: „როცა ჩემო ძმაო, ადამიანს პირს არიდებ, მითამ ქრისტე-ღმერთისთვის მიგირიდებია პირი. იესომ ბრძანა: განკითხვის დღეს გეტყვითო: მწყურვალნი ვიყავ, არ მასვითო, მშიერი ვიყავ, არ მაჭამეთო, შიშველი ვიყავ, არ ჩამაცვითო, სნეული ვიყავ, არ მომიარეთო, როცა მეტყვიან: უფალო! სად გნახე რომ არ გიშველო? მე ვეტყვი: ყოველი გაჭირვებული კაცი, თქვენგან არ გაკითხული, - მე ვიყავიო. „(მათე, 25:34-45.) ასეა, ძმაო! სხვა შენთვის და შენ სხვისთვის აი, გასაღები სამოთხისა! უნდა აღინიშნოს, რომ გლახის ნაამბობში წარმოდგენილი მოძღვარის სახე ილიამ შექმნა სოფლის მოძღვარის შთაგონებით, რომელმაც მას სამრევლო სკოლაში წერა-კითხვა ასწავლა.

ილიას რელიგიური მრწამსი მკაფიოდ გამოიკვეთა ლირიკულ შედეგში- „ლოცვა“, რომელიც ქართული ჰიმნოგრაფიის საუკეთესო ნიმუშად უნდა ჩაითვალოს:

მამაო, ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა!

მუხლმოდრეკილი, ღმობიერი ვდგევარ შენ წინა:

არცა სიმდიდრის, არც დიდების თხოვნა არ მინდა,

არ მინდა, ამით შეურაცხვჳყო მე ლოცვა წმინდა...

არამედ მწყურს მე განმინათლდეს ცით ჩემი სული,

შენგან ნამცნების სიყვარულით აღმენთოს გული,

რომ მტერთათვისაც, რომელთ თუნდა გულს ლახვარი მკრან,

გთხოვდე: "შეუნდე, - არ იციან, ღმერთო, რას იქმან!"(მათე 6, 9-13, ლუკა 11, 2-4.)

„ილია ჭავჭავაძის მხატვრულსა თუ პუბლიცისტურ ნაწერებში საღმრთო წერილის კვალი თითქმის ყოველ ნაბიჯზე ჩანს, მკვლევარი სარგის ცაიშვილი აღნიშნავს „ილიას ახალ ქართულზე გადმოჰქონდა მანამდე ძველი რედაქციებით ცნობილი ტექსტები, რაზედაც მას საკუთარი პოზიცია ჰქონდა შემუშავებული. მაგალითად თარგმანი - „მრავალნი არიან ჩინებულ და მცირედნი რჩეულ“, ილიას ასე გადმოაქვს: “მრავალნი არიან წვეული და მცირენი რჩეულ“ (ზახტაძე, ჯიჯიშვილი, 2011).

სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე ილიამ მოკლედ განსაზღვრა ქართველ მამულიშვილთა მთავარი საზრუნავი: „სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან მამული, ენა და სარწმუნოება“. მსგავსი აზრი საუკუნეებით ადრე გიორგი მერჩულემ ჩამოაყალიბა: „ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების“. მაგრამ მისი თხზულება 1911 წლამდე უცნობი იყო ქართული საზოგადოებისთვის. ილია დამოუკიდებლად ჩასწვდა ამ საუნჯეთა ჰარმონიული მთლიანობის მნიშვნელობას და მთელი თავისი სიცოცხლე მათ მოვლა-პატრონობას შეაღია. სწამდა, რომ მამულს, ენასა და სარწმუნოებას შორის ბუნებრივი დაპირისპირება არ არსებობს. პირიქით, ისინი აძლიერებენ და განამტკიცებენ ერთმანეთს. ილია წერს: „ქრისტეს სჯულს, ამ ახალ აღთქმას შეუერთა ჩვენმა ხალხმა... მამული და ეროვნება. ეს სამი ერთმანეთის ღირსი საგანი ისე ჩაიწნენ, ისე ჩაიქსოვენ ერთმანეთში, რომ სჯულის დაცვა საქართველოს მიწა-წყლის დაცვად გარდაიქმნა და მიწა-წყლის დაცვა სჯულის დაცვად.... საქართველოს ერმა გადაიხსნა გული, შიგ განაბნია იგი ჯვარი პატიოსანი ჯვარცმულის ღმერთისა და თვითონაც ჯვარს ეცვა და არავის კი არ შეარყევინა.

არც თავისი გული და არც გულში ღრმად და მკვიდრად გაბნეული ჯვარი.“

მწერალმა თავის თხზულებებში სარკესავით არეკლა ქართველთა ცხოვრება, წინ გადაუშალა მკითხველს და დაეხმარა მის შეფასებაში. ღვთიმიმადლებული სულიერი ხედვის წყალობით და მაღალი მხატვრული ოსტატობის საშუალებით უდიდესი სულიერი სწავლება მისცა ერს. „ვითა მამა ზეცისა, იყავ შენც სრული“. ამ სახარებისეული შეგონებით ამთავრებს ილია ლექსს, რომელსაც სათაურად ჰქვია „როდემდის?“

ეს მოწოდება არაერთგზის მეორდება ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებებში, რაც დასტურია იმისა, რომ ადამიანის ზნეობრივი სრულყოფის პრობლემა მისი შემოქმედების მთავარი თემაა. ბუნებრივ აღმრზდელად მე-19 საუკუნის ბევრ მწერლის (მაგ.: ბალზაკს, ტოლსტოის და დოსტოევსკის...) ქრისტიანული რელიგია მიაჩნდა. ილია ჭავჭავაძე ხაზგასმით აცხადებდა, რომ საზოგადოებრივი ჰარმონიის გარანტია ქრისტიანულად აღრზდილი პიროვნებაა. გავიხსენოთ სტრიქონები ცნობილი ლექსიდან „ქართველის დედას“:

„აღზარდე შვილი, მიეც ძალა სულს,
საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას, —
შთააგონებდე კაცთა სიყვარულს.“ -

ქრისტიანული აღზრდის შედეგია 3 მთავარი სათნოება: რწმენა, იმედი, სიყვარული, რომელთა გარეშეც შეუძლებელია ქართველობის დაცვა; ასევე სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ტრიადის _ ენა, მამული, სრწმუნოება - აღდგენა. ეს აზრი დეკლარაციული სიცხადით არის გამოთქმული ილიას პოემაში „აჩრდილი“: „ვიდრე ძე შენი არ გაიკვლევს ზოგადს ცხოვრებას და მცნების ნათლით ზეაღზიდულ, ამალლებული ჭკვით არ განჭვრიტავს საზოგადო ცხოვრების დენას, იმ დრომდე იგი უიმედო, შეწუხებული, უქმისა დრტვინვით, გულის-წვითა მწარე ცრემლს დაღვრის.“

„კაცია ადამიანში“?! მოყვრის პირდაპირობით გვამხილა და გაგვაფრთხილა, რომ ცოდვის გულში დაბუდება და განუხორციელებლობა უმწიკვლობას არ ნიშნავს. ადამიანს კაცად მხოლოდ მაღლის ქმნა ხდის და თუ სიცოცხლეშივე არ იზრუნა თავის სულზე საფლავის ქვაზე წარწერილი შენდობის გამოთხოვა ვერ აცხონებს.

„მაღლისმქნელი პიროვნების კონცეფცია“ (აკაკი ბაქრაძის სიტყვებია) ილიამ მკაფიოდ ჩამოაყალიბა დიმიტრი ყიფიანისადმი მიძღვნილ წერილში, ილიამ „კაკო ყაჩაღსა“ და „გლახის ნაამბობში“ სასტიკი შურისძიების სცენები შექმნა, მაგრამ შედეგებით დაგვანახა, რომ ჩაგრულთა გულში დაგროვილი ბაღღამი და ბოროტებაზე ბოროტებით მიგება მჩაგვრელთა გულქვაობასა და ძალადობაზე ნაკლებ დამღუპველი არ არის სულისათვის. ამავე თემას ეხმიანება მიმტვევებლობის ქადაგება „ნიკოლოზ გოსტამაზიშვილში“. განსაკუთრებით საყურადღებოა ილია სიტყვები:

“სიკეთით სძლიე შენს მტერსა, ერიდე სასხლით ზღვევასა.

სულგრძელობითა ძლევა სჯობს, ვაჟკაცობითა ძლევასა.“

მოთხრობაში _ „სარჩობელაზედ“ ავტორმა დაგვანახა სიკეთეზე ხელის აღებით როგორ კარგავს ადამიანი მაღლს. ეფლობა ცოდვის მორევში. პოემაში - „მეფე დემეტრე თავდადებული“ ილიამ ასახა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ერის ცხოვრებაში წმინდანის მოწამეობრივ ღვაწლს, სულიერ გმირობას; „ოთარაანთ ქვრისა,“ და „უცნაურ ამბავში“ დასახა ადამიანთა გულებს შორის ჩატეხილი ხიდის აღდგენის გზა. შეგვაცნობინა სიყვარულის ყოვლისშემძლეობა. პოემა „ქართველის დედა“ კი მთლიანად მიუძღვნა მამულიშვილურ სიყვარულს :

ეჰა, მამულო! შენის ტრფობის ძალსა ღვთიურსა
რა დაუდგება? კლდის სიმაგრეს აძლევ უძლურსა...
ოდეს შენდამი სიყვარული დაიძვრის გულში,

დედაც კი შვილის სიყვარულს ჰკლავს შენს სიყვარულში;

მამული სისხლი და ხორცია, სარწმუნოება - სული, ენა კი შემაკავშირებელი დულაბი. ამიტომ თითოეულის მნიშვნელობა ძალიან დიდია. ენის მთავარი ფუნქცია უფლის დიდებაა. წმ. ილია მართლის ახალგაზრდობის ჟამს დაწერილ ერთ-ერთ ლექსში ვკითხულობთ:

„სიამოვნებით სრულსა მომეცა ლხენა, მაშინ ატოკდა ეს ჩემი ენა,
ატოკდა, ღმერთი ესრეთ ახსენა: ღმერთო გადიდებს ქვეყანა შენა“.

ილიას ღრმად აქვს გაცნობიერებული თავისი „ღმერთთან საუბრის ნიჭი“. მას წინასწარმეტყველური ალლო კარნახობს: უნდა „წარუძღვეს წინა ერსა“, ამიტომაც უმთავრეს მიზნად ისახავს: გზააზნეულ თავის ხალხს აუხსნას, გააგებინოს, რომ ერთადერთი მასულდგმულელებელი ძალა ქვეყნისა - ჭემმარიტი სარწმუნოებაა. „აჩრდილის“ XVII თავში წარმოდგენილი ძველი და ახალი მცხეთის კონტრასტული სურათები მკითხველს თვალნათლივ აჩვენებს რწმენის მნიშვნელობას თავისუფლებისათვის ბრძოლაში: „პირველ ქართველის მორჭმულთა შვილთა ღრმად ჩარგეს ძირი თავისუფლების;“ ადნიშნული ეპიზოდი იშვიათი ნიმუშია ალევორიული მჭევრმეტყველებისა, იგი სახარებისეული იგავური ენით გვამცნობს, რომ ქრისტიანობა არის: „ხე ცხოვრებისა“, რომლის „ფოთოლი, ხილი, საკვდავადაც დაჭრილს ეკურნებოდა“; „წყარო შვებისა“, „წყლულთა კურნება“, „წყარო უკვდავებისა“, „აიაზმა ერის ცხოვნების“, „მალამო“, რომლითაც „ქართველის ტკივილი დაყუჩდებოდა“. ასევე საყურადღებოა პოემის დასასრულს ღვთისმშობლისადმი აღვლენილი ილიას ლოცვა:

”დედაც ღვთისაო! ეს ქვეყანა შენი ხვედრია...

შენს მეოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულს ხალხსა;
სადმართოდ მიიღე სისხლი, რომელ ამ ხალხს უღვრია,
ჩაგრულთ სასოო, ნუ არიდებ მოწყალე თვალსა!....“

ილიას რელიგიური შეხედულებები თანამედროვეობას აქტიურად ეხმიანება. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ბუმში მკაფიოდ განსაზღვრავს, რომ არ არსებობს ადამიანის შესაძლებლობების პრაქტიკული განხორციელება თვინიერ უფლის ნებისა. გავიხსენოთ მის მიერ წარმოთქმული სიტყვები **გაენათის მონასტერში გაბრიელ ეპისკოპოსის დასაფლავების დღეს**.

„ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკამათო საკითხი, მთელი წლების განმავლობაში, ეს იყო ილიას „განდეგილში“ დასმული პრობლემა. თითქოს „განდეგილში“ ერთმანეთს უპირისპირდება საზოგადოება და ასკეტიზმი. პოემის დედააზრი დიდხანს ესმოდათ, როგორც ცხოვრებისაგან განდგომილი ადამიანის დამარცხება. რიგმა მკვლევარებმა, აკაკი ბაქრაძის თაოსნობით, აჩვენეს, რომ განდეგილის ტრაგედია რწმენის ღალატით იყო გამოწვეული და არა ცხოვრებისაგან გაქცევით, რომ პოემა ცოდვით დაცემის კლასიკურ სიუჟეტზეა აგებული. განდეგილის დაცემა ღვთის ნების სამართლიანობის დაეჭვებით იწყება. ღვთის ნებაში დაეჭვებული განდეგილი იწყებს პასუხის მიებას იმ კითხვაზე, რომელიც მას ადრე დიდი ხნის გადაწყვეტილად მიაჩნდა, ანუ იმეორებს პირველი ადამიანისა და მთელი კაცობრიობის შეცდომას. ღვთის მიერ მითითებული გზის უარყოფას და საკუთარი გზის მიებას. მერე იწყება ცდუნების მეორე გზა; ინტელექტუალური ცდუნება ეშმაკის მიერ. მწყემსი ქალი ასე მიმართავს მას: „მერე იცი კი რარიგ ტკბილია?!...“ პოემა ღვთის რისხვის სრული სურათით მთავრდება. ილიას აზრით, დაეჭვება და სასოწარკვეთა ისეთივე დამლუპველია, როგორც ლუარსაბის თვითკმაყოფილება. განდეგილი ღვთის გზაზე შემდგარი კაცია. მაგრამ გადაწყვეტ მომენტში ავიწყდება ღვთის სიტყვა, რაც საბოლოოდ მისი დაღუპვის მიზეზი ხდება. „განდეგილში“ ბიბლიური აღზრდის მეშვეობით ილია თავისი შემოქმედების უმთავრეს თემას ამუშავებს – „ნუთუ არ იცი გვამცნებდა ღმერთი ჯვარცმული, როს ბრძანა:

ვითა მამა ზეცის, იყავ შენც სრული”.

ილია ჭავჭავაძის მსოფლხედველობის საფუძველი სახარებაა. ეს აშკარად გამოიკვეთა მის მხატვრულ-პუბლიცისტურ მემკვიდრეობაში. სამართლიანად ამხვილებს ყურადღებას მკვლევარი აკაკი ბაქრაძე „ოთარაანთ ქვრივის“ მთავარი პერსონაჟის გიორგის ქრისტეშობის დღეს დაბადებისა და მისი სიცოცხლის ტრაგიკული დასასრულის შესახებ. გიორგი არის მსხვერპლი, რომელმაც თვალი უნდა აუხილოს წოდებრივ საფუძველზე დაქუცმაცებულ ერს; შეაგნებინოს ყველას, რომ თითოეულ ადამიანში ეძებოს „ცოცხალი ხატი ღირსებისა“. ამრიგად, ილია ჭავჭავაძემ თავისი ცხოვრებით, პრაქტიკული მოღვაწეობითა და შემოქმედებით ერს დაუსახა ჭეშმარიტი გზა, რომლისაგან გადახვევა ძალზედ დიდ საფრთხეს გვიქადის.

ლიტერატურა

- 1.ახალი აღთქმა: ახალი აღთქმა, ბათუმი 2006
- 2.ბახტაძე გ, ჯიჯიშვილი შ: ილია მართალი, დიდაქარობა 2011, ხიჭაური. 2011
- 3.მინაშვილი ლ. ილია ჭავჭავაძე, თბ. 1995
- 4.ჭავჭავაძე ი: თხზულებათა IV ტომი, თბ. 1955
- 5.ჯაფარიძე ა.: საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, თბ. 2009

Some examples of religious flow in the artistic heritage of Ilia Chavchavadze

Surmanidze Soslan

LSI St. Khichauri Educational University named after Tbel Abuserisdze

Abstract

The basis of the worldview of Ilia Chavchavadze is the gospel. This was evident in his artistic and journalistic heritage. Researcher Akaki Bakradze rightly draws attention to the birth of the main character of "Otarant Kvrivi" Giorgi on Christmas Day and the tragic end of his life. Giorgi is a victim who must open his eyes to a nation divided on the basis of rank; To teach everyone to look for a "living icon of dignity" in each person. In the present work, we will briefly focus on the traces of the Christian religion in the works of St. Ilia the Righteous. Here, we mainly selected the joint report of professors Guram Bakhtadze and Shota Jijieshvili about Ilia Pattali, which was presented in Didachara, at the conference dedicated to Andria the Great in May 2011.

In addition, we will review some examples from Ilia Chavchavadze's artistic work to show that for Ilia Pratl, Georgianness and Christianity are intertwined and he could not present them without each other.

Keywords: nationality, Christianity, intertwining, artistry, autocephaly, independence, creativity